

UDK:37/018/1+32/01/33

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14652105>

YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOIIY KOMPETENTLIKNI GENDER YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА ОСНОВЕ ГЕНДЕРНОГО ПОДХОДА

DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPETENCE IN HIGH SCHOOL STUDENTS BASED ON GENDER APPROACH

Jumayeva Baxtilaxon Tolibjon qizi

Farg'ona davlat universiteti

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” mutaxassisligi magistranti

E-mail: baxtilajumayeva@gmail.com / Tel.: (+998-99) 340-30-32

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4777-3679>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada gender yondashuv asosida o'quvchilarni ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning ahamiyatili jihatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, kompetentlik so'zining mohiyati va ta'limdagi ahamiyati, ijtimoiy kompetentlik tushunchasi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *Modernizatsiya, ijtimoiy kompetentlik, fundamental asos, uzluksiz ta'lim.*

Аннотация.

В данной статье рассматривается важность развития социальной компетентности студентов на основе гендерного подхода. Также говорится о значении слова компетентность и ее значении в образовании, о понятии социальной компетентности.

Ключевые слова: *Модернизация, социальная компетентность, фундаментальная основа, непрерывное образование.*

Abstract.

This article examines the importance of developing students' social competence based on a gender approach. It also talks about the meaning of the word competence and its importance in education, the concept of social competence.

Key words: *Modernization, social competence, fundamental basis, continuous education.*

KIRISH

Rivojlanib borayotgan jamiyatda barcha sohani tubdan modernizatsiya qilish talab qilinib borilar ekan bevosita ta'lim sohasida ham tub o'zgarishlar bo'lishida davlat va jamiyat talabi deya qarash mumkin. O'zbekiston Respublikasining 2022-yilgi yangi Konstitutsiyasida gender tengligiga sodiqlik yanada kuchaytirildi va davlat tomonidan ayollar va erkaklarga jamoat va davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek, jamiyat va davlatning boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni taqdim etishi aniqlandi (58-modda).

Gender tengligi va jinsiy tenglik aniqrog'i erkak va ayollar o'rtasidagi tenglik- bu oilada erkaklar va ayollar o'rtasida teng huquqlarga erishishni nazarda tutadigan tushuncha va boshqa qonuniy munosabatlartizimi tushuniladi. Ba'zi tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, gender tengligi – bu patrialxal tizimdan keyingi ijtimoiy- jinsiy munosabatlarning keying bosqichi.

Gender tenglik g'oyasi XX asrning oxirgi o'n yilliklarida to'liq shakllandi, u turli davr va ijtimoiy-madaniy sharoitda har xil ma'naviy-axloqiy talablar asosida o'zgarib turgan ijtimoiy-madaniy jarayon ekanligi anglanildi. Gender madaniyatini shakllantirishda eng muhim pedagogik xulosalardan biri, yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalash ishlarida oila, maktab, tengdoshlar, ommaviy axborot vositalari (radio, televideniye, internet)ning roli ahamiyatlidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT)ning inson huquqlari, erkinliklarini ta'minlashga qaratilgan siyosati ana shu ijtimoiy farqlarni yumshatishga, iqtisodiy ijtimoiy taraqqiyotning barcha sohalarida ularga teng imkoniyatlar yaratishga gender tenglik g'oyasini shakllantirishga qaratilgandir. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2021-yil 22-fevraldagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Inson huquqlari bo'yicha kengashining 46-sessiyasida ilgari surilgan gender siyosati masalalari hamda mamlakatimizning ijtimoiy-siyosiy hayotida va ishbilarmonlik sohasida ayollarning rolini tubdan oshirish g'oyasi yangi O'zbekiston sharoitida xotin-qizlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashning yaqqol namunasidir.

Ta'lim sohasidagi o'zgarishlar uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim olayotgan tarbiyalanuvchilarga ilk tahsil olayotgan davridan boshlab berib borilsa bevosita ko'zlangan natijaga erishish samaraliroq va qulayroq tarzida tashkillanadi. Ta'lim oluvchi shaxsga ta'lim berilib borilar ekan ularni avvalo yosh davridan kelib chiqqan holatda ham alohida ta'lim, tarbiya berilib boradi. Pedagoglar bolalarga ta'lim berib borish mobaynida ularni har tomonlama individual xususiyatlarini hisobga olinishi lozim. Bundan tashqari, gender tengligi orqali ijtimoiy taraqqiyotda hurmat va hamkorlik madaniyati bacha jinsdagi shaxslar orasida kuzatiladi. O'z navbatida ularni ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish jarayonida gender yondashuvini ham hisobga olish zaruriy hisoblanadi. Kompetentlik so'zining izohli ma'nosi, bu so'z ingliz tilidan

olingan bo'lib "competence"- tushungan, qobiliyatli ma'nosini anglatadi. Tub mohiyatiga to'xtaladigan bo'lsak ma'lum bir soha yoki faoliyatda zarur bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lish hisoblanadi. Ijtimoiy kompetentlik- bu insonning sotsial hayotda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan ijtimoiy ko'nikmalar, bilimlar va mahoratlardir. Yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalashning eng muhim ahamiyati ularni, birinchi galda, qiz bolalarni o'zligini anglashiga, ijtimoiy muhitni, ijtimoiy ruhiyatni, ichki uyushtiruvchi, xarakterga keltiruvchi va yetaklovchi, inson qadrigimmatining jinsiga qarab belgilanmasligini isbotlovchi kuchga aylanishiga xizmat qilishidir. Bu holda gender tenglik g'oyasi (o'g'il va qiz bolalarga teng huquq hamda teng imkoniyatlar yaratish) shaxsning ham, jamiyatning ham ma'naviy yuksalishiga ta'sir qiladi, insonlarini anglashga, ijtimoiy tafakkurning o'zgarishiga olib keladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Gender tenglik g'oyasi jamiyatda yoshlarning siyosiy ongini shakllantirishga, mustaqil fikrlashga, ma'naviy-ruhiy jihatdan tenglik tamoyillarini o'ziga singdirishga undovchi va uni harakatga keltiruvchi bunyodkor g'oyadir. Jamiyat hayotida chuqur o'rin olgan gender notenglik (jinsiga qarab ustunlikni belgilash; bu yerda o'g'il bolalar maqomining, «men»ining qiz bolalar maqomidan va «men»idan yuqorida turishi) shaxs taraqqiyotiga, o'sishiga sabab bo'lmoqda. Qiz bolalarning inson va jamiyat faoliyatining barcha sohalarida o'z kuchlarini sinashga, salohiyat va qobiliyatlariga tayanib qaysidir bir murakkab sohani egallashga intilishlarini cheklaydi, ba'zi hollarda umuman imkon bermaydi. Gender tenglikni ta'minlashga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya yoshlar xulq-atvorining, dunyoqarashining ijtimoiy foydali, adolatli, insonparvar, demokratik sifatlarini shakllantirish ishiga yordam berishi shubxasiz. Chunki gender tenglik g'oyalari bilan sug'orilgan ta'lim-tarbiya yoshlarda gender bilimlarni hosil qilishi, ularning dunyoqarashiga va e'tiqodiga aylanib borishi, ruhiyatiga ta'sir etishi mumkin. Bu, ayniqsa, qiz bolalarning mas'uliyat va qat'iyatlik, qiziqish bilan o'zlari istagan sohalarni o'rganishlariga intilishlarini shakllantirishning psixologik xususiyatlarini o'rganib, ular ongida jamiyat taraqqiyotining barcha sohalarida faoliyat ko'rsata olishlariga ishonch hosil qilish mumkin. Bu esa ularda tegishli ma'naviy axloqiy sifatlar bilan bir qatorda, Vatanga muhabbat, uning yuksakligini ta'minlashga o'z hissasini qo'shishga ishonch tuyg'usini shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida gender tarbiyaning imkoniyatlaridan izchil foydalanish yoshlarni barkamol shaxs sifatida kamol toptirishda katta rol o'ynaydi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida gender tarbiyaning imkoniyatlaridan izchil foydalanish yoshlarni barkamol shaxs sifatida kamol toptirishda katta rol o'ynaydi. Yuqoridagi fikr-mulohazalardan va ushbu sohadagi izlanishlarimiz natijalaridan quyidagi xulosani ifodalash mumkin:

- maktabda yoshlarni gender tenglik ruhida tarbiyalashning pedagogik tizimi, uni ta'lim-tarbiya jarayonida amalga oshirish mazmuni nazariy jihatdan ishlab chiqilishi lozim;

-ta'lim-tarbiya jarayonida yoshlarda gender tenglik madaniyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari o'rganilishi, tahlil qilinishi va yaratilishi lozim;

- ta'lim-tarbiya jarayonida yoshlarda gender madaniyatini shakllantirish uchun izchillik, ilmiylik, tushunarlik, ishonarlilik, nazariya va amaliyot birligi tamoyillariga ahamiyat berilishi kerak;

- gender madaniyatli barkamol shaxsni shakllantirishga doir dayreliklar, o'quv va metodik qo'llanmalar, axborot-ko'rgazmali materiallar yaratish va uni ta'lim jarayoniga kiritish lozim;

- barcha ijtimoiy-gumanitar fanlar mazmuniga gender nazariyasini singdirish shakl, usul va vositalarini yaratish;

- yoshlarda ta'lim-tarbiya jarayonida gender tenglik go'yalariga ishonishni kuchaytiruvchi, shakllantiruvchi innovasion texnologiyalarning jahon tajribasi isbotlagan metod va usullarini o'rganish va milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda amaliyotga joriy etish lozim;

- ta'lim-tarbiya jarayonida yoshlarda gender madaniyatning shakllanganlik monitoringini olib borish va ular natijalari asosida mazkur yo'nalishni rivojlantirish;

- pedagogika yo'nalishidagi ta'lim tizimida gender nazariyasi va amaliyotidan maxsus kurslar joriy qilish;

- ta'lim-tarbiya jarayonining barcha bosqichlarida gender nazariyasi va amaliyotining gender madaniyatli yetuk inson tarbiyalashdagi ahamiyatini xisobga olib respublika va viloyat malaka oshirish institutlarida maxsus kurslar o'tish maqsadga muvofiqdir va shu kabilar.

XULOSA

Gender me'yorlar va mezonlar ta'lim oluvchilarda shakllantiriladigan faoliyat turlari orqali mustahkamlanadi. O'quv jarayonida gender ijtimoiylashtirish bu o'quvchi tomonidan jamiyatda gender madaniy tizimining o'zlashtirilishi jarayonidir. Ta'lim jarayonida gender ijtimoiylashtirishning muhim belgilari sifatida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish, o'quv mehnatini to'g'ri taqsimlash, ularda gender xoslikka asoslangan shaxsiy sifatlarini qaror toptirishdan iborat. Yosh avlodni to'g'ri tarbiyalab borishda bevosita uzluksiz ta'limda olib boriladigan davomli jarayonga muroja'at qilishimiz tabiiydir. Fudamental asosdan tuzatish yoki tog'ri tarbiyalash boshlansa davomi ham mustahkam, chiroyli tarzda tashkillanadi deya olamiz. Avvalo, o'smir yoshlarda gender xususiyatlarini shakllantirishda ularda mavjud bo'lgan striotiplarni o'zgartirishdan boshlash zarur hisoblanadi. Ularda bu tushunchani shakllantirish orqali sotsial hayotga yondashishlarini ham o'zgartirish mumkin. Bu jarayonlar albatta nazariy va amaliy tarzda olib borilsa ko'zlangan maqsadga erishish mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mo'minova Z. Gender ta'lim – samaradorlik omili sifatida // Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, 2021. – Maxsus son. – B. 212.
2. Musurmonova O. Oila ma'naviy-milliy g'urur. – T: O'qituvchi, 1999.
3. Narbaeva T.K. Ayollarning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy faolligini oshirish gender tenglikni ta'minlash omili. // Falsafa va huquq. T., 2019. – 1. (№13). – B. 5-9.
4. Narbaeva T.K. Mamlakatimizda ta'lim va tarbiyani rivojlantirishda xotin-qizlarning o'rni. // Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universitetining axborotnomasi. – Nukus, 2018. – №4. – B. 37-39.
5. Берн Ш. Гендерная психология. 2-е межд. изд., – СПб.: Нева, 2001. – 318с.